

VERSENY A PÉNZÜGYI SZOLGÁLTATÁSOK PIACAIN

A pénzügyi szolgáltatások egyik alapvető jellemzője, hogy piacgazdasági viszonyok között sem tartoznak azon területek közé, amelyeken egy fejlett állam, felelős kormány az ún. „természetes kiválsztódást“ támogatná, azaz szabaddá tenné a piacra történő belépését, majd pusztán szemlélné, regisztrálná a pénzügyi piacon zajló folyamatokat, s egyszerűen leírná a verseny veszteseit. Ezt kiemelve foglalkozik a szerző a magyarországi pénzügyi és biztosítási piacok bemutatásával, a verseny jellemzésével, mutat rá problémákra és tévedésekre, valamint utal néhány, a jövőben várható változásra, tendenciára.

Pénzügyek valamennyi olyan típusú kapcsolatban felmerülnek, amelyekben a résztvevők között valamilyen gazdasági viszony áll fenn, vagy ilyen viszony létrehozását tervezik, valamint minden olyan nem gazdasági természetű kapcsolatban, ahol pénzfizetésre, pénz elhelyezésére stb. kerül sor. Piacgazdasági viszonyok között az áru értékjellegéből, az értékjelleg pénzügyi viszonyt is kifejező természetéből következik, hogy a gazdasági kapcsolat egyúttal pénzügyi jellegű is, azaz minden esetben pénzügyekről is szó van, függetlenül attól, hogy a gazdasági viszony áruja maga a pénz-e, vagy a pénz csupán a szolgáltatás ellenszolgáltatása. A gazdasági fejlődés és a munkamegosztás bővülésének viszonylag korai szintjén elkezdődött a pénzügyeket lebonyolító szféra önállósulása, elkerülése, a *pénzügyi szolgáltatások* kialakulása. A történelmi fejlődés eredményeként a modern gazdaságban a „közvetlen pénzügyi kapcsolat“, a készpénzmozgás normális esetben a lakossági pénzügyekre korlátozódik, de azokban is növekvő szerepe van a bővülő „közvetett módszereknek“. A nemzetgazdaságon belüli pénzügyek döntő többsége, a nemzetközi fizetések pedig szinte kivétel nélkül a pénzügyi intézetekben, illetve azok közvetítésével, közreműködésével bonyolódhatnak. Egy más szempontból – a biztonság erősítése, a kockázat csökkentése, illetve megosztása oldaláról – töltöttek be központi szerepet a gazdaságban, a társadalomban a *biztosítási szolgáltatások*. E két pénzügyi szolgáltatási terület piacainak és versenyhelyzetének sajátosságait, jellemzőit foglalom össze vázlatosan a cikk keretében.

A piacsabályozás sajátosságai

A pénzügyi szolgáltatások egyik alapvető jellemzője, hogy piacgazdasági viszonyok között sem tartozik azon területek közé, amelyeken egy fejlett állam, felelős kormány az ún. „természetes kiválsztódást“ támogatná, azaz szabaddá tenné a pénzügyi piacra történő belépést, majd pusztán szemlélné, regisztrálná a pénz/piacra zajló folyamatokat, s leírná a verseny veszteseit. Az

állam a pénzügyi szolgáltatások központi szférájában két oldalon is belép, aktív szerepet vállal a folyamatokban. *Egyrészt* általában nagyon szigorú engedélyezési folyamathoz, feltételhez köti a pénzügyi intézetek és a biztosítói intézetek alapítását, *másrészt* megtesz mindent annak megelőzése érdekében, hogy a pénzügyi intézetek fizetőképzetlenné váljanak, csődbe menjenek, be kelljen őket zárni. Az államnak ez a szerepvállalása hosszú történelmi fejlődési folyamat, s annak során szerzett tapasztalatok eredménye. A bankszabályozás azért fejlődött ki, hogy a pénzügyi szolgáltatásoknál több olyan célt szolgáljon, amelyek bár időről-időre és országonként változhatnak, de összességükben megvalósításuk erről az oldalról a nemzetgazdaság, az ország normális működésének feltételeit jelenti.

A *pénzügyi szféra szabályozásának legalapvetőbb oka és célja a befektetők védelme*. Ennek szükségessége a pénzügyi tevékenységnek a gazdaság minden más területétől eltérő azon sajátosságára vezethető vissza, hogy itt tömegek válnak befektetővé úgy, hogy ennek egy részük akár a legkisebb mértékben is tudatában lenne. Ehhez párosul a modern világban az ilyen befektetések egy részének „kényszerjellege“ is. Elsősorban a vállalkozói, intézményi kör tagjai ugyanis bizonyos pénzügyi műveleteket, tranzakciókat csak pénzügyi intézetek közreműködésével végezhetnek, folyószámla nyitási kötelezettségük van. A lakosság körében is egyre bővülnek azok a területek, ahol a fizetések célszerű útjává a pénzügyi intézeteknél vezetett lakossági folyószámlák, átutalási számlák, vagy a különböző csekk- és kártyarendszerek válnak. Ezek kapcsán mind a vállalatok, intézmények, mind pedig a lakosság rövidebb-hosszabb ideig éppúgy a bankok „hitelezőivé“ válik, mint a különböző fajtájú és időtartamú betételhelyezések esetében. A *betétes* (szemben azokkal a befektetőkkel, akik tudatosan kockáztatnak, eldöntik, hogy milyen várható hozamért mekkora kockázatot vállalnak) mint általános és megbízható befektetést a banki betétet választja, s tulajdonképpen nem egy vállalkozásba, hanem egy szektorba fektet be. A betétesek, a bankoknál a különböző konstrukciókban pozitív egyen-

leggel rendelkezők biztosítják rendszeresen és tartósan azt a forrást, ami lehetővé teszi a gazdaság éppen elegendő pénzzel nem rendelkező területei, cégei számára is a fejlődést.

A pénzügyi ügyfelek egyidejűleg azzal, hogy a bankok hitelezőinek szerepébe kerülnek, összekapcsolódnak a bankok gazdagságával. Befektetésük biztonságossága összefüggésben van bizonyos olyan tényezőkkel, mint a banki tőke nagysága, a pénzügyi vagyon piaci értéke és állapota, a kiadott hitelek és a birtokolt értékpapírok minősége stb. Mindezen tényezők megismerése és értékelése az előzőekben körvonalazott befektetők számára (ezek közé nem tartoznak a pénzügyi intézetek mint vállalkozásba befektetők, rész tulajdonnal rendelkezők) tulajdonképpen lehetetlen. Még abban az esetben is, ha a befektetők egyesíteni tudnák erőiket a bankok értékelésénél és el tudnák készíteni a banki vagyon jelenlegi értékének felmérését, minősítését, a banki vagyon nagymértékű likviditása következtében a befektetői biztonságuk instabil maradna. A kellő stabilitáshoz, az elengedhetetlenül szükséges mértékű biztonsághoz ebben a szférában a történelmi tapasztalatok szerint csak az általánostól lényegesen eltérő állami szabályozás és ellenőrzés vezetethet.

A pénzügyi szolgáltatások szabályozásának egy másik célja stabil keretek teremése a magánszemélyek és a vállalatok, intézmények pénzügyi tranzakcióinak végzéséhez. Ez a szabályozás elméletileg megakadályozza a tevékenység olyan üzleti hullámzásait, illetve véd az egyes pénzügyi intézeteknél felmerülő olyan problémáktól, amelyek a fizetési forgalom megzavarásával fenyegetnek. Gyakorlati oldalról ehhez azon keretek megteremtése szükséges, amelyek egyrészt lehetővé teszik a gazdaságban lévő pénz mennyiségének ellenőrzését, másrészt stabil fizetési rendszerről gondoskodnak. Ebből a szempontból a fizetési rendszer akkor stabil, ha gátolja a pénzügyi zavarok kialakulását, ha mérsékli, akadályozza az üzleti élet csökkenő irányzatait és a gazdasági életben jelentkező más megrázkódtatásokat. Ennek eléréséhez hatékony monetáris ellenőrzésre, a kereskedelmi bankok pénzügyi lehetőségeinek megfelelő korlátok között tartására van szükség. A pénzügyi szolgáltatások szabályozása a pénzügyi stabilitást a rugalmas bankrendszer támogatásán keresztül és az olyan bankgyakorlat kialakulásának megakadályozásával segítheti, amely a fizetési rendszer összeomlását idézhetné elő.

A pénzügyi szabályozásban a monetáris stabilitás céljai általában összekapcsolódnak a befektetők védelmének céljaival. A szabályozás a befektetők biztonságának növekedését és stabil monetáris üzleti rendszert céloz meg. Bizonyos szempontból a bankok iránti bizalom erősödése akadályozza meg elsődlegesen a pénzügyi válságokat és a pénzellátás nem szándékolt hullámzásait, garantálva a befektetők biztonságát. Ha a betétek visszafizetésének biztonsága meginog, vagy akár kedvezőtlen bankinformációk hallatán a befektetők gyorsan pánikba eshetnek. Az ennek következtében rohamosan bővülő „hitelkivonás“ az egész bankrendszer iránti bizalom megrendülésével domináns csődhullámhoz, súlyos monetáris válsághoz, a gazdaságfejlesztési forrás eltűnésével jelentős gazdasági visszaeséshez, s végső soron az adott ország pénzügyi megingásához vezethet. Egy ilyen helyzet kialakulásának elkerülésében, megelőzésében központi szerepe van egy olyan

kötelező betétbiztosítási rendszernek, ami a kisbefektetők és bankjaik végzete között kizárja a függvényszerű összefüggést, kapcsolatot.

A pénzügyi terület, a jó bankrendszer jellemzője is kell legyen az, hogy a kliensek versenyképes áron minőségi szolgáltatásokhoz jutnak. Ezért a bankszabályozás céljai, szempontjai között szerepelnie kell annak, hogy a létrehozott szabályozókeretek segítsék elő a hatékonyságot és a versenyt. A pénzügyi szolgáltatásoknál a verseny és a hatékonyság függ a piacon lévő bankok számától, új bankok piacra lépési lehetőségétől, a pénzügyi intézetek versenyzési szabadságától és attól, hogy a bankok megfelelő méretűek-e ügyfeleik kiszolgálásához, igényeik kielégítéséhez. Ezért a szabályozásnak az erőforrás koncentrációjával, a piacra történő belépési korlátokkal, a terjeszkedéssel és az egyesüléssel kapcsolatos kérdésekre is ki kell terjednie. Ugyanakkor biztosítani kell, hogy a szabályozás ne korlátozza szükségtelenül a pénzügyi intézetek tevékenységét, szükségtelenül ne hozza őket a kevésbé szabályozott cégekkel szemben kompetitív hátrányos helyzetbe, s tegye lehetővé a bankrendszer változó gazdasági feltételekhez és a technológiai haladáshoz való gyors alkalmazkodását. A szabályozásnak meg kell találnia az optimális egyensúlyt a verseny pénzügyi szolgáltatásoknál szükséges korlátozása és a versenynek a bankok hatékony működését kikényszerítő fenntartása, érvényesülése között.

A pénzügyi szolgáltatások szabályozásának céljai közül végül természetesen nem hiányozhat a fogyasztók érdekeinek védelme a banki kapcsolatok bizonyos vonatkozásaiban. Tárgyunk értelmezve a fogyasztóvédelmi cél tulajdonképpen a legtöbb pénzügyi szabályozást, köztük az előzőekben kifejtetteket is felölelné. Egy vagy több áttétellel valamennyinél kimutatható lenne végső soron a fogyasztók érdekeinek védelméhez való kapcsolódásuk. Szűkebben értelmezve a fogyasztói érdekek védelmére irányuló intézkedéseket, két fő mozzanatot, szempontot emelek ki. Az egyik, hogy a kölcsönadótól pontosan meg kell követelni a hitelfeltételek pontos ismertetését a kölcsönvevő számára. Ez egyrészt a kölcsönt felvenni szándékozó fogyasztó számára lehetővé teszi a könnyű informálódást és az összehasonlítást a különböző pénzügyi intézetek hitelajánlatai között, másrészt a kölcsönszerződés költségeinek és kötelezettségeinek tudatosításával jelentősen hozzájárulhat a kölcsönvevő helytelen gyakorlattól való védelméhez. A másik alapvető fogyasztóvédelmi szempont annak a követelménynek az érvényesítése, hogy egyenlő elbánást kell biztosítani minden pénzügyi szolgáltatást igénybe vevőnek. Rá kell mutatni arra, hogy a fogyasztóvédelmi célok általában konzisztensek a jó banki alapelvvel. Valójában a hitelfeltételek pontosítása, a jól informált fogyasztó az egyik legnagyobb hasznot a versenyképes és minőségi szolgáltatást nyújtó banki menedzsmentnek, pénzügyi tulajdonosoknak hozhatja. Hasonlóképpen a kölcsönfelvevők egyenlő és diszkriminációmentes kezelése is minden profitját maximalizálni akaró bankár számára szükséges.

A pénzügyi szolgáltatásokhoz kapcsolódó piaci sajtóosságok, versenykorlátozás pontosabb megértése érdekében célszerű arra is kitérni, hogy mi az, amit a szabályozás nem próbál megvalósítani, illetve más megközelítésben mi az, ami nem szerepelhet piacgazdasági viszonyok esetén egy jó pénzügyi szabályozás

céljai és hatásai között. A szabályozásnak nem lehet közvetlen célja az egyes bankok esetleges bukásának, csődjének megakadályozása. Ellenkező esetben ugyanis a szabályozás a bank rossz teljesítményéért felelősök, a menedzsment és a részvényesek védelmét szolgálja. A szabályozás feladata pedig a befektetők és a megfelelő banki szolgáltatások védelme, s ezzel nem egyeztethető össze a rossz vezetés, vagy akár a tisztességtelenség miatt előálló egyedi pénzügyi csődhelyzet elfogadhatatlan költségek árán történő semlegesítése. A probléma, a banki sikertelenség a szabályozó- és betétbiztosítási rendszeren keresztül a fúziótól a felszámolásig terjedő skálán kezelhető. Az egyedi kudarcok megakadályozásának a szabályozás általi „felvállalása” a szabályozás fő céljainak feláldozását jelentené. A hibás üzletpolitikájú, vagy rosszul vezetett bankok védve lennének a versenytől, ügyfeleiknek túltértekelt, rossz minőségű szolgáltatásokkal kellene beérniük.

A szabályozásnak a különböző csoportokra gyakorolt hatásaiban pártatlannak kell lennie, nem preferálhat egy bizonyos méretű vagy típusú pénzügyi tevékeniséget a többihez képest. Ugyancsak nem biztosíthat preferenciális elbánást a pénzügyi intézményeknek és azok ügyfeleinek, vagy az ügyfelek bizonyos csoportjainak. A bankszabályozás nem részesíthet előnyben bizonyos csoportokat másokhoz képest, mert a banki ügyekbe való ilyen beavatkozás több nyilvánvaló torzítást idézne elő, megsértené a polgári társadalomnak, a jogállamiságnak a piaci erőfeszítések, a hitel- és forráselhelyezések terén is érvényesítendő egyenlőség és szabadság elvét. Ugyanakkor a pénzügyi szolgáltatásokba történő ilyen jellegű beavatkozás akár hatástalan, vagy majdnem hatástalan is lehet, hiszen például a kölcsönvevő képes kölcsönét a kedvezményezett területek és a kevésbé szabályozott helyek között mozgatni. Egy versenyképes és hatékony bankrendszer érdekében a jó szabályozás még minimális hatással sem járhat a hitelallokációra és az erőforrásokra vonatkozó döntésekre és nem bátoríthatja a kijátszásra vonatkozó költséges erőfeszítéseket. Végül a bankszabályozás egyrészt a pénzügyi tevékenítetek működését érintő kérdésekben a bankári döntéseket nem helyettesítheti kormányzati döntésekkel, másrészt a kormányzati kompetenciába tartozó kérdésekben a döntéseket nem teheti át a pénzügyi tulajdonosokhoz, vezetőkhöz.

A pénzügyi (banki) szabályozáshoz hasonlóan az általánostól lényegesen eltérő állami feltételállítást és ellenőrzés szükséges a biztosítási szolgáltatások piacán, a biztosítási vállalkozások esetében. Az előzőekben kifejtettek részben értelemszerűen alkalmazandók, adaptálhatók a biztosítási piacra, a biztosítóintézetek szabályozására (verseny biztosítása, egyedi csődök kérdése stb.). A szabályozásnak a piacra lépés korlátozásával, a tevékenység feltételeinek előírásával, a befektetések limitálásával, stb. alapvetően azt kell elősegíteni, biztosítani, hogy az átvállalt kockázatnak megfelelően a kár, vagy az esemény bekövetkeztekor a biztosítótársaságok ügyfeleik felé a vállalt fizetési kötelezettségeknek eleget tudjanak tenni.

A banki, pénzügyi szolgáltatások versenyjellemzői

A világban a banki, pénzügyi tevékenység felfogásában, az általuk végezhető tevékenységek, a nyújt-

ható szolgáltatások körének meghatározásában két alapvetően eltérő típus különböztethető meg. Az egyik típus az ún. univerzális pénzügyi gyakorlat, amelynek lényege úgy fogalmazható meg, hogy a pénzügyi tevékenységi köre nem korlátozott, az ügyfelek egyetlen pénzügyi tevékenységbe vehetik a pénzügyi szolgáltatások (klasszikus banki szolgáltatások, biztosítási szolgáltatások, értékpapír-kereskedelmi szolgáltatások stb.) legszélesebb skáláját. A másik felfogás, megközelítés bizonyos szakosítást, a pénzügyi tevékenység meghatározott szolgáltatásokra történő szakosodását tartja szükségesnek, s ennek megfelelően a pénzügyi szolgáltatások fő csoportjait szervezetileg elkülönült, önálló társaságok, cégek végezhetik, az egyes vállalkozások szolgáltatási kínálata korlátozott, s így az ügyfelek pénzügyi szolgáltatások iránti igényei csak több szolgáltató együttes, egyidejű tevékenysége által elégíthetők ki. Magyarországon lényegében jelenleg a második típus valósul meg. Ennek megfelelően a pénzügyi szolgáltatások közül jogi oldalról pontosan meghatározott tevékenységek üzletszerű vagy rendszeres végzését minősítik pénzügyi tevékenységnek. A hazai pénzügyi tevékenítetek (bankok) jellemzően csak a jogszabályban felsorolt pénzügyi szolgáltatások nyújtására lehetnek jogosultak, nem végezhetnek sem értékpapír-forgalmazási, sem pedig biztosítási tevékenységet. A pénzügyi tevékenítetek működését, lehetséges tevékenységét, az alapvető banki szabályokat és az állami bankfelügyelet kérdéseit „A pénzügyi tevékenítetekről és a pénzügyi tevékenységről” szóló 1991. évi LXIX. számú törvény hatálya változata határozza meg jelenleg Magyarországon.

A fejlett piacgazdaságok tapasztalatai bizonyítják, hogy a gazdaság egyes szereplői számára csak akkor lehet egyenlő versenyhelyeket biztosítani, ha a piaci működés, viselkedés lényeges szabályait, kereteit kijelölő normák magas szintű, egyértelmű jogszabályokban nyernek megfogalmazást. Ez az igény fogalmazódott meg (ha lehet még nyomatékosabban) az átmeneti gazdaságokra, ahol a kialakult gyakorlat és hagyomány kevesebb biztonságot ad. Ez különösen igaz a pénzügyi tevékenységre vonatkozó jogszabályokra, melyekkel szemben az a külön elvárás is megfogalmazódik, hogy az egész nemzetgazdaság biztonságos működése érdekében tegyék lehetővé a problémák korai felismerését és biztosítsák ezen problémák megoldása érdekében történő megelőző beavatkozást a pénz- és tőkepiaci területén. Az egyes pénzügyi tevékenítetek, illetve a pénzügyi rendszer biztonságos működésére, fizetőképességének erősítésére vonatkozó jogszabályok érvényre juttatása (mint azt a fejlett országok gyakorlata is mutatja) egyértelműen állami feladat. Magyarországon további, sajátos állami feladat volt magának a piacgazdasági pénzügyi rendszernek a megeremlése is.

A hazai szabályozás előkészítésekor, ami a piacgazdasági viszonyokra történő áttérés megkezdését követte, egyaránt szem előtt kellett tartani a banki szabályozás általános elveit, a nemzetközi tendenciákat és a magyar pénzügyi rendszer és helyzet jellemzőit. Ennek megfelelően a törvénnyel szembeni követelmények többsikük voltak. Az előző alfejezetben bemutatott alapelvvel, a bankrendszer által a gazdaságban betöltött központi szereppel megegyezően Magyarországon is a nemzetgazdaság egészének működése szempontjából alapvető jelentősége van a pénz- és tőkepiaci intézményei között központi szerepet betöltő pénzügyi tevékenítetek biztonságos, a

gazdaság, valamint a lakosság igényeinek megfelelő tevékenységének, miközben az intézményrendszer és a piac is a kialakulásra jellemző, gyors átalakulás periódusában van. Ahhoz, hogy a társadalmi megtakarítások, illetve a gazdaságban képződő tőkék minél nagyobb része (a pénz- és tőkepiac intézményrendszerén keresztül) visszaáramoljon a gazdaságba, vagy (mint a kialakulóban lévő piacra jellemző) megtalálja a visszacsatolás útját a gazdaságba, szükség van arra, hogy a betétesek, a befektetők pénzügyi intézetek iránti bizalmának megszilárdításán keresztül védjék a megtakarításokat és ösztönözzék azt, hogy ezeknek a megtakarításoknak jelentős részét a pénzügyi intézeteknél helyezték el.

Az egyes nemzetgazdaságok, gazdasági régiók működéséhez szükséges tőke iránti igény a tőkeáramlás nemzetközivé válásához vezetett, és azt okozta, hogy ma már a pénzügyi szolgáltatások nem állnak meg az egyes országhatároknál, hanem átnyúlnak azokon. A nemzetközi tőkeáramlás, valamint az országhatárokon túl átnyúló pénzügyi szolgáltatások megkönnyítése érdekében mind az Európai Közösségen belül, mind a különböző nemzetközi szervezetekben egyre erősebb a törekvés a különböző országok pénzügyi intézetekre vonatkozó szabályozásának egységesítésére, illetve összehangolására.

Az Európai Közösség a pénzügyi intézetek piacra lépésének engedélyezésére, valamint a biztonságos pénzügyi tevékenység végzésére, illetve a pénzügyi intézetek megfelelő fizetőképességére vonatkozó szabályai természetesen a hazaitól eltérő piaci viszonyokra modellezhetők. Egyértelműen jelzik azonban azt az irányt, amelyet a nemzetközi pénzügyi integráció megkövetel, s ezért, valamint a közösséghez történő csatlakozásunkból adódó jogharmonizáció igénye miatt ezeket a lehetséges mértékben célszerű volt adaptálni. A pénzügyi törvény átvette az Európai Közösség bankbiztonsági szabályait, vagy legalábbis közelít azokhoz és alkalmazta a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság ajánlásait is. A pénzügyi intézetek rendszerének meghatározása során a törvény tekintettel volt mind a hazai pénzügyi intézetek rendszerének kialakulásának eddigi eredményeire, mind a nemzetközi fejlődés irányaira. A nemzetközi pénzügyi fejlődés mindinkább az „univerzális”, vagyis az általános felhatalmazású és a lehetséges pénzügyi tevékenységek minél szélesebb körét végző pénzügyi intézetek kialakulásának irányába mutat. Ez az irány az Európai Közösség pénzügyi intézetek rendszerére és ezen területre irányuló szabályozása fejlődésének is. Ezért a magyar pénzügyi törvény igyekezett tartózkodni a pénzügyi intézetek részletes, a működést megnehezítő, merevvé tevő, bonyolult tipizálásától. Az egyes pénzügyi intézetekre vonatkozó szabályozásnál alapvetően a Magyarországon kialakult pénzügyi típusokat vette figyelembe úgy, hogy az egyes típusok között nem teszi merevvé az elválasztóvonalat, sőt lehetőséget ad az egyes pénzügyi típusok közötti fokozatos fejlődésre is. A törvényben új, a nemzetközi szabályozásnak megfelelő elem a pénzügyi intézetek csoportjának meghatározása. A pénzügyi intézetek csoportjára, valamint a pénzügyi intézetek csoportjának irányító pénzügyi intézetekre vonatkozó szabályok igen fontosak a magyar pénzügyi rendszerben, ahol meghatározott pénz- és tőkepiaci tevékenységeket (pl. a nyilvános értékpapírok forgalomba hozatalát és forgalmazását), valamint a befektetési alapkezelőt, illetve a biztosítási tevékenységet a pénzügyi intézetek csak szerveze-

tileg elkülönült, önálló cégeken keresztül végezhetnek. A szabályozás szándéka szerint a pénzügyi intézetek csoportja fel az univerzális bankokkal kapcsolatos fenntartások miatt tipizáló formarendszer és a szervezeti összekapcsolódó tranzakciók ésszerű banküzemi összekapcsolásából fakadó dilemmát. A pénzügyi intézetek csoportjára vonatkozó szabályozás az összefüggő, egymásra hatást gyakorló tevékenységet végző pénzügyi intézetek kölcsönös kockázatát és az ezért viselt felelősséget rendezi.

Magyarországon a piacgazdaságra jellemző kétzintű bankrendszer létrehozására 1987-ben került sor. Ekkor az ún. „nagy kereskedelmi bankok” létrehozása és a Magyar Nemzeti Bank „profilisztifikása” teremtette meg a szervezeti alapját egy piacgazdasági típusú pénzügyi szolgáltatási rendszer működésének. Az 1987-es első lépést még természetesen az állami adminisztratív

1. táblázat

A bankok száma Ausztriában

Megnevezés	1990	1991	1993	1994
Részvénytársaságok	55	55	54	54
Takarékpénztárak	117	105	91	81
Földhitelintézetek	10	10	10	10
Takarékszövetkezetek (Raiffeisen)	843	814	771	745
Takarékszövetkezetek (Volksbanken)	97	89	84	80
Szakosított pénzügyi intézetek	84	88	90	88
Összesen:	1.206	1.161	1.100	1.058

Forrás: Magyar Hírlap, 1994. október 13. 17. old.

jelleg határozta meg, s ezen „bürokratikus” intézkedések - például a vállalati hitelállomány felosztása a létrehozott kereskedelmi bankok között - részben gyökerei a pénzügyi rendszerben ma jelentkező súlyos problémáknak, zavaroknak. A piaci típusú változások tényleges lehetőségét a gazdasági rendszerváltás hozta meg, s keretít jogi oldalról a pénzügyi törvény foglalta össze. A piaci szereplők rendkívül dinamikus bővülése eredményeként 1994-ben Magyarországon az alábbi megoszlásban* működtek pénzügyi intézetek:

Kereskedelmi bank	36
Szakosított pénzügyi intézet	6
Takarékszövetkezet	255
Bankképviselő	19
Egyes pénzügyi intézet	2
Egyes pénzügyi tevékenységek folytatására feljogosított személyek	7

A jelenlegi magyar pénzügyi rendszer, a bankpiac szereplőinek jellemzőit illetően igen eltérő értékekkel, minősítésekkel lehet találkozni. Ezek egy része

* Magyar Pénzügyi és Tőzsdei Almanach 1993–1994. TAS Kft., Budapest, 1994

a bankok számát és a típusmegoszlást helyezi a közép-pontba, s erre építve „túlbanksítás“-ról is beszélnek. Az ilyen értékelések megalapozatlanságának érzékel-

2. táblázat

A nagybankok tulajdonosi szerkezete 1994. végén

Megnevezés	Jegyzett tőke 1994 végén (M Ft)	Összes állami részesedés (%)	Köz-köz-hányad (%)	Árfolyam 1994 végén (a névérték %-ában)
Budapest Bank Rt	17.242,31	77,00	19,80	70-75
Kereskedelmi és Hitel Bank Rt	51.908,00	74,40	25,60	13-19
Magyar Hitel-bank Rt	74.105,40	89,30	10,70	8-13
Magyar Külkereskedelmi Bank Rt	9.092,35	26,99	29,54	106-125
OTP Bank Rt	28.000,00	80,30	7,14	105-120

Forrás: Cégvezetés, 1995. február 111. old.

tetésére, illetve az objektív megítélés elősegítése érdekében az 1. táblázatban a szomszédos Ausztria pénzüneti rendszerének adatait, a bankok számának pénzüneti típusonkénti négyéves változását mutatom be.

A piaci szereplők számának – amely önmagában még keveset árul el a tényleges viszonyokról – növekedésével párhuzamosan megkezdődött a tulajdonosi struktúra átalakulása is, eddig elsősorban a külföldi tőke, a külföldi érdekltség megjelenése útján. Ma már a pénzünetek között éppúgy van százszázalékos holland, francia, osztrák tulajdonú, mint többségi német, amerikai, vagy nemzetközi pénzüneti tulajdoni részesedéssel működő kereskedelmi bank. A külföldi tulajdonlás azonban jellemzően még csak a kis- és közép-bankoknál fordul elő. A bankprivatizáció különböző okok miatti késése, a konszolidációk következtében bekövetkezett állami tulajdonszerzés következtében a nagybankoknál jelenleg is döntő az állami tulajdon aránya. Ezt mutatják be a legnagyobb bankoknál a 2. táblázatban szereplő adatok is. A banki szolgáltatások piacának folyamatban lévő átalakulását jelzi az a tény is, hogy a „nagybankok“ mérlegfőösszeg alapján mért piaci részesedése az 1987. évi közel 60 %-ról már 1991-re alig több mint 40 %-ra csökkent. Megfigyelhetők bizonyos „szakosodási“ folyamatok, tendenciák is a Magyarországon működő pénzüneteket körében mind az elsősorban kínált szolgáltatásfajtákat, mind pedig a megcélzott elsődleges ügyfélkörrel illetően.

A pénzünetek között a piacgazdaság kibontakozásának megkezdődésével megindult verseny céljai már az eddig eltelt rövid időszakban sem voltak azonosak. Míg 1990-91. években a forrásokért folyó kiélezett, sokszor a gazdasági ésszerűséget is figyelmen kívül hagyó verseny, addig 1992-ben a környezeti feltételekben, a gazdaságban végbement változások következtében a „jó“ adósért folyó verseny vált meghatározóvá. Jelenleg a versenyben ismét központi kérdéssé vált a forrásszerzés. A folyó kamatverseny jellemzői között éppúgy megtalálható a pénzünetzet fennmaradása (a törvényben előírt

mutatók teljesítése) érdekében az irreális hozamajánlat, mint a megtévesztő, tisztességtelen gyakorlat. A verseny emellett főleg a rövid lejáratú hitelezés és a külkereskedelmi szolgáltatások területére koncentrálódik és alig jelenik meg a beruházási és a lakossági hitelezés területén. A pénzüneti szolgáltatások ezen csoportjának piacán egyre inkább kidomborodik a magas színvonalú technikai feltételekkel és nagy tőkeerővel rendelkező szereplők – így főleg a külföldi és vegyesbankok – előnye. A bankszféra legdinamikusabban fejlődő tagjai, a vegyes bankok térnyerésében nem kis szerepe volt annak, hogy egyrészt természetesen nem részesedtek a kétszintű bankrendszer létrehozásakor a vállalati partnerek és adósságállományuk szétosztásából, másrészt nem nehezített rájuk olyan állami nyomás, amely bizonyos hitelcélok finanszírozását, vagy állampapírok vásárlását szorgalmazta.

A pénzüneti rendszer helyzetével kapcsolatban veszélyjelzéseket már 1991. folyamán érzékeltetni lehetett. Ekkor azonban még nem volt feltűnő a bankok jövedelmezőségének csökkenése sem, hiszen a vállalkozói szektor átlagos profitszintjének radikális visszaesésével szemben a bankszektorban a vagyonarányos nyereség a csökkenés ellenére 1991-ben még meghaladta a hús százalékot. 1991. év vége és az 1992. év viszont több területen (így például a monetáris politikában, a vállalatok feltételeiben és reagálásaiban, vagy az MNB magatartásában és a kereskedelmi bankok szabályozásában és helyzetében) olyan lényeges változásokat hozott, amelyek összehatásukban a bankrendszer stabilitását veszélyeztették. Az életbe lépő új törvények – közülük is elsősorban a pénzüneti és a csőd törvény – hirtelen, nagy erővel és további feszültségeket generálva hozták felszínre a gazdaság látns pénzüneti feszültségeit. A gazdaság különböző részterületeinek pénzüneti egyensúlyhiányai nem fokozatosan, időbeli késleltetéssel, hanem azonnal és robbanásszerűen hatottak egymásra. A vállalatok növekvő pénzüneti zavarai, a szaporodó kétes kinnlevőségek, a vállalati csődök megrendítették a bankok helyzetét, portfóliójuk romlott, tartalékképzési kötelezettségük nőtt. A bankszféra pozíciója összességében gyorsuló mértékben romlott, a minősített kinnlevőségek elérték a mérlegfőösszeg 20-25 százalékát. Az általános – bár a vegyes bankokra kevésbé ható – negatív tendencia mellett az 1992-es év új jelensége volt több kis és közepes pénzünetzet (Ingatlanbank, AVB, Ybl Bank, Gávavencsellői Vállalkozói Takarékszövetkezet és néhány más takarékszövetkezet) tönkremenetele. Ezen pénzünetzetek csődje többségének háttérben kimutatható a megalapozatlan terjeszkedés, a hazárd gazdálkodás és olykor a tulajdonosi csoportokat gátlástalanul meghitelező banki üzletpolitika gyakorlata is. A pénzüneti terület egészénél jelentkező problémák, válságjelenségek azonban alapvetően objektív, s döntően külső eredetűek, a gazdaság egészének állapotából következtek voltak. Ez, valamint az egész pénzüneti rendszer veszélybe kerülése elkerülhetetlenné tette az állam beavatkozását.

A bankrendszer megmentésének eszközeként az állam 1992-ben a „hitelkonszolidációt“ választotta, s a banki portfólió-tisztításra több mint százmilliárd forint értékben került sor. A rossz minőségű hitelek kiváltásával a bankok nehéz helyzetén az 1992. évi hitelkonszolidáció azonban csak átmenetileg segített, de végső megoldást nem hozott. Annak ellenére, hogy 1993-ban a

A minősített hitelállományok megoszlása
1992-ben és 1993-ban

Megnevezés	1992. dec. 31.		1993. dec. 31.	
	millió Ft-ban	%-ban	millió Ft-ban	%-ban
Probléma-mentes	10437.683	89,26	1.292.108	70,68
Külön figyelendő	-	-	124.217	6,79
Átlag alatti	36.477	2,26	53.664	2,94
Kétes	59.731	3,71	112.292	6,14
Rossz	76.877	4,77	245.838	13,45
Összesen	1.610.768	100,00	2.828.119	100,00

Forrás: Pénz-Piac 1994. okt. 25. 11. old.

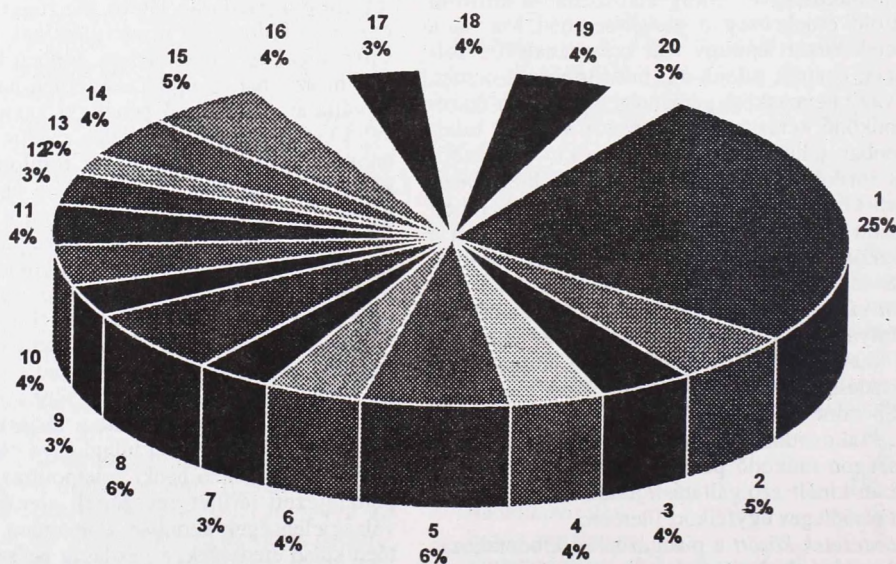
pénzintézetek már óvatos, igen mérsékelt kockázatot vállaló hitelezési gyakorlatot folytattak, a tendenciák azt jelezték, hogy újabb állami beavatkozás nélkül a bankszféra helyzete 1993 végén rosszabb lenne, mint a hitelkonszolidáció előtt volt. A gazdaság állapota, az adósok helyzetének romlása, gyakran csődbe jutása következtében ugyanis a portfóliók összetétele jelentősen

tovább romlott, mert a korábban kétesnek és átlag alatti-nak minősített (s így a hitelkonszolidációban nem szereplő) követelések váltak nagy számban rosszakká, sőt egyre nagyobb arányban ezen követelések kamatai sem folytak be. Megoldásként az ún. „bank- és adóskonszolidáció“ szisztémáját dolgozták ki. Az intézkedések szükségességét, az állami beavatkozás kényszerét és a magyar bankrendszer 1994. évi induló állapotának súlyos problémáit érzékeltetik a 3. táblázat adatai.

A hazai pénzintézeti rendszer, a banki szolgáltatások piacának eddig említettek melletti sajátosságai közül feltétlenül ki kell emelni a rendkívül nagymértékű területi aránytalanságokat. A területi megoszlás jellemzőinek figyelembevétele nélkül a bankrendszer és a pénzintézeti szolgáltatások magyarországi értékelésekor téves következtetésekre lehet jutni (ilyenek tartom például egyes szakembereknek Magyarország „túlbanksítottságára“ vonatkozó megállapítását), illetve nem jelölhetők meg helyesen a kívánatos jövőbeni fejlődés irányai. A bankfiókhálózat területi megoszlásának jellemzőit 1994. elejére vonatkozóan az 1. ábrán mutatjuk be. Már ez a megyei eloszlás is érzékelteti, hogy az országon belül igen eltérő a banki szolgáltatásokhoz való hozzájutás lehetősége, s nagy területeken, igen sok településen, s azok körzetében – a takarékszövetkezetektől eltekintve – semmilyen pénzügyi szolgáltatást nem kínálnak a vállalkozások számára. A jelenlegi helyzet egyik fő oka az, hogy a magyar bankok döntő többsége tulajdonképpen nem rendelkezik fiókhálózat-

1. ábra

A bankfiókok megyei eloszlása

1. Budapest
2. Bács-Kiskun megye
3. Baranya megye
4. Békés megye
5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye
6. Csongrád megye
7. Fejér megye
8. Győr-Moson-Sopron megye
9. Hajdú-Bihar megye
10. Heves megye

11. Jász-Nagykun-Szolnok megye
12. Komárom-Esztergom megye
13. Nógrád megye
14. Pest megye
15. Somogy megye
16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
17. Tolna megye
18. Vas megye
19. Veszprém megye
20. Zala megye

tal. A legnagyobb hálózattal rendelkező OTP Rt mintegy 400 kirendeltsége, valamint a Postabank Rt. részére – illetve ma már a Budapest Bank és a költségvetés – csak betét-, illetve forrásgyűjtést és kifizetést végző több mint háromezer postafiók van jelen a pénzügyi szolgáltatások piacának országos kiterjedésben értelmezett kínálati oldalán. Az 1994-ben Magyarországon működő legnagyobb húsz bank adatait a 4. táblázatban mutatjuk be.

Az eddigi folyamatok, a különböző bankbotrányok, s a napjainkra több szempontból ismét rendkívül kritikus-

A magyar bankok gazdasági adatai
1993. december 31-én

Bankok megnevezése	Mérleg-főösszeg	Adózott eredmény	Osztalék	Létszám
	millió Ft-ban		%-ban	(fő)
1. OTP Bank	830.958	643	0 és 12	14.367
2. Magyar Hitel Bank	357.463	- 72.734	-	4.100
3. Magyar Külkereskedelmi Bank	238.294	198	0, 12, 14	1.512
4. Kereskedelmi Bank	231.723	- 46.556	-	4.356
5. Postabank	168.085	1.566	10 és 15	1.472
6. Budapest Bank	156.605	- 13.434	-	2.952
7. Közép-Eu. Nemzetközi Bank (CIB)	M\$ 754,8	M\$ 18,4	70,0	201
8. CIB-Hungária Bank	45.135	1.901	72,0	180
9. Inter-Európa Bank	40.540	624	10 + 2,5	328
10. Ibusz Bank	39.534	44	-	1.079
11. Takarékbank	37.323	- 11.05	-	558
12. Citibank Budapest	36.474	2.497	88,0	150
13. Unicbank	36.083	1.516	30,0	152
14. Mezőbank	34.544	- 7.906	-	727
15. Agrobank	31.715	- 4.344	-	909
16. Creditanstalt	27.200	256	6,0	207
17. Általános Értékforgalmi B.	26.148	213	-	299
18. Magyar Befektetési és Fejlesztési Bank	20.468	460	-	126
19. ING Bank	20.283	309	10,0	68
20. Corvinbank	18.375	- 234	-	172

Forrás: 200 - Figyelő Különszám 1994. 34. old.

sá vált helyzet egyrészt azt jelzi, hogy még messze vagyunk a konszolidált, kiegyensúlyozottan működő pénzügyi piac, bankrendszer kialakulásától. Másrészt egyértelműen látszik az is, hogy sem a pénzügyi szabályozás, sem pedig az állam eddigi tevékenysége nem kielégítő a magyarországi viszonyok megfelelő rendezéséhez.

Biztosítási szolgáltatások versenyjellemzői

A pénzügyi szolgáltatások másik jelentős csoportját a biztosítási tevékenységek alkotják. A pénzügyi területtel szemben még ma is hiányzik a biztosítási szolgáltatások átfogó jogi szabályozása. Bár a biztosítási törvény tervezet formájában már hosszabb ideje elkészült, de parlamenti tárgyalásának időpontja még 1995. elején is bizonytalan. Ugyancsak alapvető eltérés jellemzi a

4. táblázat pénzügyi tevékenységekhez viszonyítva a biztosítótársaságok tulajdonviszonyait is. A majd négy évtizedes állami monopólium 1986-ban történt felszámolását követően 1992-re teljeskörűen megvalósult a magyar biztosítási piac privatizációja. Magyarországon 13 biztosítótársaság, 11 biztosítóegyesület és száznál is több biztosításközvetítő cég működött. A külföldi biztosítók tartós magyarországi képviseléseinek száma jelenleg hat. A biztosítótársaságok tulajdoni szerkezetében uralkodó a külföldi tőke (63,7 %), a hazai befektetők részesedése szerény, az állami tulajdonlás pedig elenyésző mértékű. A társaságok egyharmada kizárólagos külföldi tulajdonban áll. Az Európai Gazdasági Közösséghez tartozó német, francia, osztrák, olasz, holland és belga tulajdonosokon kívül az amerikai tőke is képviselteti magát a magyar biztosítási piacon. Megjegyzem, hogy 1994-ben mindössze egy biztosítótársaság volt 100 %-os hazai tulajdonban. Azonos viszont a két szféra abból a szempontból, hogy szolgáltatásait minden piaci szereplő vagy kötelező jelleggel, vagy üzleti kockázata csökkentése, biztonságának növelése érdekében saját döntése alapján igénybe veszi. Ugyancsak hasonlóságok mutatkoztak a két terület között a cégek egy részének „alultőkésítetttségében”, valamint a mindkét szférában jelentkező pénzügyi feszültségekben, problémákban. Az 1991-es évet a biztosítók már több mint 15 milliárd forint veszteséggel zárták, szemben az előző év csaknem egymilliárdos nyereségével. Ezen a területen azonban a rendezés lehetőségei alapvetően eltérnek a pénzügyi tevékenység bemenetektől. A biztosítóknál az állam anyagi áldozatvállalása nem jön szóba, ezért leegyszerűsítve a megoldás a biztosítási szolgáltatások díjainak emelése lehet. A biztosítók intézkedéseik eredményeként az 1993-as évet már ismét pozitív eredménnyel zárták, de az előző évből 2,5 milliárd Ft veszteség húzódtott át.

A magyar biztosítási piac, a biztosítási díjbevételek a monopolhelyzet megszüntetése után öt év alatt a háromszorosára bővültek. A biztosítási piacon a társaságok közötti részesedés összetétele és aránya csak lassan változik, az erős piaci koncentráció a jellemző még a korábbi monopolhelyzetből következően ezen a területen. A piac többségét a Hungária Biztosító Rt. és az ÁB-Aegon Rt. birtokolja. Más képet kapunk viszont akkor, ha a biztosítótársaságok szerepét, piaci részesedését a kötelező biztosítások nélkül vizsgáljuk. A piaci részesedés ezen két megközelítés mellett

mutatkozó jelentős eltérései is utalnak arra, hogy a különböző biztosítótársaságok szolgáltatási kínálata, ügyfélköre és az általuk kezelt kockázati típusok lényegesen eltérnek egymástól. A szolgáltatási termék-választék elsősorban a vállalkozói szférában bővült. Az 1994-ben Magyarországon legalísan működő biztosítók számára engedélyezett üzletágakat az 5. táblázat mutatja be. Mint a táblázatból látható, a Magyarországon működő cégek többsége ún. *kompozitbiztosító* – azaz a biztosítási ágak majd mindegyikét kínálja –, azonban

módosulásokat hozott a biztosítási piacon. A változások között is kiugró a Nationale Nederlanden előretörése. A holland biztosító alig több mint három évvel magyarországi alapítása után az életbiztosítási piacon már közel negyven százalékos részarányt mondhat magának. A biztosítási piac 1993. évi – a két alapvető biztosítási üzletágcsoportra bontott – jellemzőit a biztosítási szolgáltatások megoszlására vonatkozóan a 2. és 3. ábrákon mutatom be. A biztosítási piac korábbi időszakhoz viszonyított négyszeresére történt mennyiségi bővülésével alapvetően nincs szinkronban a biztosítási szolgáltatások általános minőségi fejlődése. A szolgáltatások jelentős része minőségének jelenleg is alacsony színvonalra, az ügyfelek sokszor elfogadhatatlan „kezelése” fő okai között a biztosítási kultúra általános hiányosságai mellett nagy szerepe van a még mindig domináns pozícióban lévő két nagy biztosító korábbi gyakorlata, rossz beidegződései továbbélésének.

5. táblázat

A biztosítótársaságok számára engedélyezett biztosítási üzletágak

Biztosítótársaságok	Elsődleges biztosítások					Viszont biztosítások
	Életbiztosítás	Nem életbiztosítási ágazatok				
		egyéb személy	va-gyon	felelős-ség	kötelező gépjármű felelős.	
Argosz Biztosító Rt	x	x	x	x		x
Atlasz Utazási Biztosító Rt	x	x	x	x		x
ÁB-Aegon Általános Biztosító Rt	x	x	x	x	x	x
Colonia Biztosító Rt	x	x	x	x	x	
Első Amerikai-Magyar Biztosító Rt	x	x	x	x		x
Európa-GAN Biztosító Rt	x	x	x	x		x
Exportgarancia Biztosító Rt			x			
Generali Budapest Biztosító Rt	x	x	x	x	x	x
Glória Bitosító Rt	x	x	x	x		x
Hungaria Biztosító Rt	x	x	x	x	x	x
Nationale Nederlanden Magyarországi B. Rt	x	x	x	x		x
OTP-Garancia Biztosító Rt	x	x	x	x	x	
Providencia Osztrák-Magyar Biztosító Rt	x	x	x	x	x	x
Signal Biztosító Rt	x	x	x			x

Forrás: Privat Profit 1994. 6. sz. 50. old.

ezen belül erőteljesebb szakosodási törekvések is megfigyelhetők. A biztosítási kínálat és verseny bővülését egyértelműen mutatja, hogy míg 1986-ban a magyarországi biztosítók mindössze négyféle biztosítási formát kínáltak, addig ma ez a szám már meghaladja a százötvenet, s több száz új egyedi biztosítási termék van piacon.

Az új biztosítók megjelenése, a szolgáltatási kínálat rendkívül dinamikus bővülése már eddig is jelentős

lyozás az alábbi kategóriákat mentesíti a kartell-tilalom alól:

- a tiszta biztosítási díj kalkulációja, azaz az adott kockázat statisztikai költségeinek számítása, kivéve a rezsiköltséget és a profitot,
- általános szerződéses feltételek megfogalmazása,
- társ- és viszontbiztosítói csoportosulások létrehozása,
- együttműködés a kárrendezési eljárásokban,

– együttműködés a kutatás területén, biztonsági berendezések tesztelése és használata,
 – információcsere a súlyosabb kockázatú ügyekben.

A biztosítási törvény javaslatában ezeknek a csoportmentességi elveknek a hazai versenytörvénybe történő adaptálása is szerepel. Elfogadásával egységessé válik a versenyfelügyelet gyakorlata is azzal, hogy a

biztosítási piacok is a Gazdasági Versenyhivatal hatáskörébe kerülnek. Piaci és versenyszempontból a jövőre vonatkozóan azonban a legnagyobb változást a törvény azon rendelkezése fogja okozni, amely szerint Magyarországon nem működhetnek kompozit biztosítók. Ez a ma működő biztosítók alapvető átszervezését igényli, s a biztosítási szolgáltatások piacainak lényeges átrendeződéséhez fog vezetni.

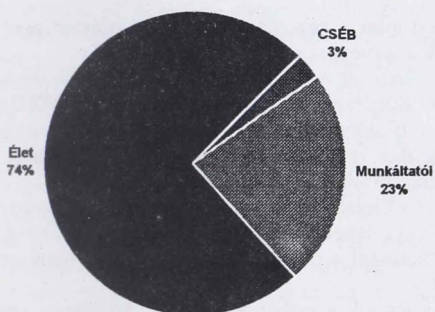
2. ábra

3. ábra

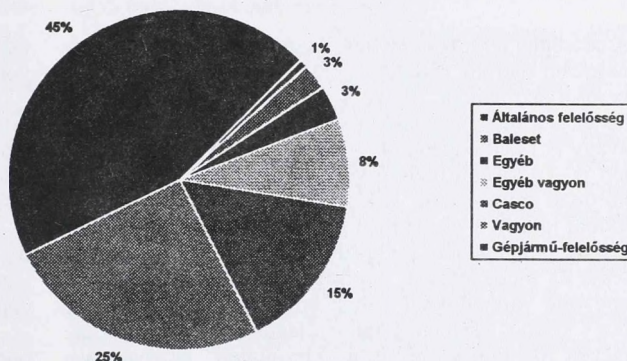
Életüzletág (1993)

Nem életüzletág (1993)

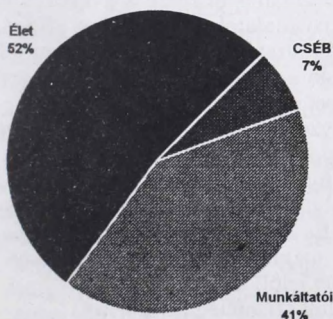
Díjbevétel

Díjbevétel

Kárfizetés

Kárfizetés

